

גמרא:

ומפרשינן: ה"שנה שנה" האמור במשנתנו שאנו למדים אותו בגזירה שוה מופנה הוא, שאינו צריך לגופו, אלא ללמוד בגזירה שוה! דאי לא מופנה, הרי הכלל הוא שאם אפשר לפרוך פירכא על הגזירה שוה — פורכים, וכאן גם איכא למיפרך על הגזירה שוה כדפרכינן במשנה [כשבאנו ללמוד זה מזה, במה מצינו]: שאין ללמוד שנת חמש ושנת עשרים משנת ששים, שבשנת ששים החמירה התורה ליתן יותר, ואין ללמוד להקל שיהיו שנת חמש ושנת עשרים כלמטה מהם, ויתנו פחות! וכן הדבר שמופנה הוא, ש"שנה" "שנה" יתירי בתיבי, שהיה לתורה לכתוב: "ואם מבין חמש שנים ועד בין עשרים", ולא לכתוב "שנה", והיינו יודעים שעשרים אלו "בשנים" דיבר הכתוב כמו חמש "שנים". וכן היה יכול לכתוב "והיה ערכך הזכר מבין עשרים שנה ועד בין ששים", ולא לכתוב "שנה".

ומקשינן: לימא מתניתין שהוצרכה לדרשה ללמד שתהיה שנת עשרים כלמטה ולא כרבי, דאי מתניתין כרבי, האמר: "עד ועד בכלל", וכיון שכתוב: "ואם מבין חמש שנים ועד" בין עשרים שנה והיה ערכך הזכר עשרים שקלים, ממילא יודעים ששנת עשרים עצמה בכלל, ודינה כלמטה מבין עשרים. וכן לא צריך פסוק לשנת ששים, שכתוב: "ועד" בין ששים שנה, ובשנת חמש, שכתוב: "ועד" בין חמש שנים.

דתניא, שסובר רבי "עד ועד בכלל: כתוב: "כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההיא מישראל מיום הראשון (ו)עד יום השביעי", יכול "מיום הראשון" שאמרה תורה שיהא האוכל חמץ בכרת [תוס'], ולא ראשון עצמו בכלל חיוב כרת, וכן מה שאמרה תורה "עד יום השביעי" ולא שביעי בכלל חיוב כרת, שהרי כתוב "מיום" הראשון, וכתוב "עד" יום השביעי, ומשמע לפרש שאין הם עצמם בכלל כענין שנאמר: ואם פרוח תפרח יח-ב הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע "מראשו [של אדם] ועד רגליו" לכל מראה עיני הכהן. וראה הכהן וגו' וטהר את הנגע כלו הפך לבן טהור הוא, ושם הכוונה, "מראשו" ולא ראשו בכלל שאף אם לא פרחה הצרעת בראשו, טהור הוא, "ועד רגליו" ולא רגליו בכלל, וכיון שכך, נאמר כך גם לגבי כרת הנאמר בחמץ? תלמוד לומר: "בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות", הרי ראשון בכלל, "עד יום האחד ועשרים לחדש בערב" הרי שביעי בכלל. "שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם כי כל אכל מחמצת ונכרתה וגו'", הרי שבכל האמור לעיל חייב אף כרת — תוס'.

רבי אומר: אינו צריך לרבות ראשון ושביעי מפסוק אחר, כי "ראשון" וראשון בכלל, ככתוב "מיום" הראשון, "שביעי" ושביעי בכלל, ככתוב "עד" יום השביעי, ומשמע שאף אלו עצמם בכלל.

ואם כן משמע שהמשנה לא כרבי, כי לרבי שנת עשרים עצמה, בכלל "ועד" בין עשרים שנה.

“ראשו” ולא ראשו בכלל, “רגליו” ולא רגליו בכלל.

ותמהינן: מנלן שכך הוא, עד שפשוט להם לרבנן ללמוד מכאן [לולא הפסוק] שאף מה שנאמר “מיום הראשון” ולא ראשון בכלל, ו”עד יום השביעי” ולא שביעי בכלל?!

ומפרשינן:

איבעית אימא: בעל כרחך אין “ראשו” בכלל, שהרי **שאני סימנים דגופו מסימנים דראשו**, [שסימני טומאה בנגע צרעת שבגופו, הם: או שישער בנגע הפך לבן, או שפשתה הצרעת כשהסגירו הכהן. וסימני טומאה שבראש שהוא מקום שיער, הם: או “שנהפך השיער לצהוב”, או שפשתה הצרעת כשהסגירו הכהן], ועל כן אי אפשר שתהיה כוונת התורה שיהיה הראש בכלל, ויהיה נצרך שתפרח הצרעת שבגוף — אף בראש, כדי לטהרו, וכיון שראשו אינו בכלל, אף רגליו אינם בכלל.

איבעית אימא: מכאן פשוט לנו שאין ראשו ורגליו בכלל, מכיון שכתוב: מראשו ועד רגליו “לכל מראה עיני הכהן”, ואין הכהן יכול לראות בראש מפני השער, וברגליו בין אצבע⁽²³⁾ לאצבע⁽²⁴⁾, על כרחו שאין ראשו ורגליו בכלל.

ורחינן: אפילו תימא שהמשנה היא כרבי גם צריך פסוק ללמד שהשנים עצמן כלמטה, ואי אפשר ללמוד זאת מ”ועד”. ומשום ששקולי משקלי קראי [שקולים הם דרשות המקראות], ואין להכריע מהם אם השנה עצמה כלמטה היא, או כלמעלה. מכדי **כתיב: “מבן חודש ועד בן המש שנים”** והיה ערכך הזכר חמשה שקלים”, ואם כן, אם היה כתוב רק: “ועד בן עשרים שנה והיה ערכך הזכר עשרים שקלים” ולא היה כתוב “ואם מבן חמש שנים” [ועד בן עשרים וגו’], היינו יודעים שמבן חמש שנים משתנה ערכו לעשרים שקלים, תו “ואם מבן המש שנים” [ועד בן עשרים וגו’] למה לי?! וכיון שכך יש ללמוד ממה שכתבה התורה “ואם מבן חמש שנים”, ששנת חמש עצמה כלמעלה “מבן חמש” — וחמש בכלל, [לרבי, כמו ש”מיום הראשון” ראשון בכלל], ומאידך, ממה שכתוב “ועד” בן חמש, יש ללמוד ששנת חמש עצמה כלמטה, כי “עד ועד בכלל” [לרבי], **הילכך נמצא שאישתקלו להו המדרשות** אם כלמטה אם כלמעלה, ולכן צריך אף לרבי גזירה שוה שיהיו שנת חמש, עשרים וששים כלמטה.

אמר מר: “יכול ראשון ולא ראשון בכלל וכו’ כענין שנאמר “מראשו ועד רגליו”,

כלום.

ובשיטה מקובצת כאן הביא מהר”ש שכוונת הגמרא שרגליו אינן בכלל זה באמת מפני תחתית כף הרגל שאינה נראית וכמבואר במשנה.

24. ורגמ”ה מפרש שכוונת הגמרא שאין הכהן

23. כך פירש רש”י, והמשנה למלך [פ”ו מטומאת צרעת ה”א] השיג עליו שכתורת כהנים מפורש שגם בין אצבעות הידים והרגלים מטמא בנגעים, ובמשנה מבואר רק שתחתית כף הרגל כיון שאינה נראית אינה מעכבת את הפריחה בכלול ואינה מטמאת בנגעים כיון שהיא בית הסתרים אך על בין האצבעות לא נזכר

שנינו במשנה: רבי אליעזר אומר עד שיהו יתירות על השנים חודש ויום אחד.

תניא: רבי אליעזר אומר: נאמר כאן בפרשת ערכין: ואם מבין ששים שנה "ומעלה", ונאמר להלן [במדבר ג']: פקוד את בני לוי וגו' כל זכר מבין חודש "ומעלה" תפקדם, מה להלן גבי לוויים חודש שכתוב: זה "מבין חודש", ויום אחד ככתוב: מבין חודש "ומעלה", דהיינו שכבר נכנס בחודש האחר, אף כאן מוסיפין על הששים שנה, חודש ויום אחד.

ומקשינן: מניין להוסיף גם חודש מלבד יום אחד, ואימא, כי "ומעלה" התם, מה התם "ומעלה" מוסיף חד יומא, אף כאן נוסיף על השנים מגזירה שוה חד יומא בלבד, וללמד: שצריך שיכנס בשנת הששים ואחת?

ומשנינן: אם כן, שלא בא אלא ללמד שצריך שיכנס בשנת ששים ואחת, גזירה שוה שבאה ללמדנו מלוויים מה שלא כתוב כאן, למאי אהני, והלא אף כאן כתוב "ומעלה", ונדע להוסיף יום אחד? ובעל כרחך, הגזירה שוה באה להוסיף את כל האמור בלויים, דהיינו חודש ומעלה.

תנו רבנן:

שנה האמורה בגיל הקדשים, כגון מה שאמרה תורה להביא כבשים בני "שנה" [תוך שנתם], שנה זו היא מעת לעת, דהיינו מיום ומשעה שנולד, ועד אותו יום ואותה שעה בשנה הבאה, ולא הולכים לפי שנת עולם.

וכן שנה האמורה במכירת בתי ערי חומה, [ערים המוקפות חומה מימות יהושע בן נון], שגואל המוכר — אם ירצה — מן הלוקח עד "שנה" למכירתו, ולאחריה נחלט ללוקח, ושוב אין גואל המוכר.

וכן שתי שנים שבגאולת שדה אחרה(25), שאין המוכר רשאי לגאול עד שתהיה שתי "שנים" ביד הלוקח, ולומדים זאת מהכתוב: במספר "שני" תבואות ימכר לך, ומיעוט רבים שתיים.

ושש שנים שביציאת עבד עברי, לחירות, שעובד העבד שש "שנים", ויוצא.

ושנים שבבן ושבת, השנים האמורות בבן ובת, [ונחלקו לקמן באיזה שנים מדובר].

שנים הנזכרות כולן, הן "שנה" מעת לעת, מיום ומשעה שמתחלת השנה [בכל אחד לפי ענינו], ועד אותו יום ואותה שעה(26) שבשנה הבאה, ולהוציא: שלא הולכים אחרי

יכול לראות את הראש והרגלים יחד, ותמה הגרי"ז שלכאורה הפריחה בכולו איננה תלויה במה שנראה יחד, שהרי גם בגופו אי אפשר לראות את צד פניו ואחוריו ביחד ומכל מקום כל הגוף מעכב את הפריחה בכולו.

25. המנחת חינוך [שלט ד] מסתפק בשדה מקנה שהדין הוא שאסור לפדות אותה עד שעוברות שנתיים מהמכירה, האם גם שנתיים

אלה של שדה מקנה הן מעת לעת כמו שתי שנים של שדה אחרה.

26. כך פירש רש"י, ולדבריו כל הדברים האמורים כאן צריך בהם גם שעות, ובתוספות לקמן יש שתי דעות אם הדין שעות הוא בכל הדינים או רק בקדשים ובבתי ערי חומה שיש בהם דרשה מיוחדת שצריך שעות. ובליקוטי הלכות כתב שבגמרא להלן מוכח

מנין עולם – מתשרי לתשרי – שאם בא תשרי הראשון, נחשב לו שנה.

ומפרשין לברייתא:

שנה האמורה בקדשים, מנלן⁽²⁷⁾ שהיא מעת לעת? אמר רב אחא בר יעקב: אמר קרא: כבש בן "שנתו", ללמד: שנתו שלו, ולא של

מנין עולם.

ושנה האמורה בבתי ערי חומה, למדים שהיא מעת לעת, מרכתיב: והיתה גאולתו עד תם שנת "ממכרו", ללמד: שנת ממכרו שלו, ולא שנה למנין עולם.

ושתי שנים שבשרה אחוזה, למדים זאת,

כרש"י כי מבואר שם שהלשון מעת לעת משמעותו שיהיה גם שעות, ואם כן, כאן שכתוב שכולם מעת לעת צריך בכלם גם שעות.

והמשנה למלך [פ"ב מאישות הכ"א] תמה על רש"י שהרי בבתי ערי חומה מבואר בגמרא לקמן שיש לימוד שהולכים אחרי שנתו שלו ולא אחרי שנת עולם, ומכל מקום צריך שם דרשה מיוחדת שצריך גם שעות ואם כן, בשאר הדברים שאין בהם פסוק מנין לנו לרבות שיצטרכו גם שעות. ותירץ המשנה למלך, אחרי שהתרבה בקדשים ובבתי ערי חומה שצריך גם שעות, שוב לומדים מזה לכל הדברים שתלויים בשנתו שלו שגם צריך שעות.

ולענין גדלות של בן בגיל י"ג שנה ובת בגיל י"ב שנה זה תלוי במחלוקת הזו אם צריך גם שעות בשנות בן ובת או שהגדלות תלויה רק בימים ולא בשעות, והביא הגרע"א [שו"ת תנינא כ"ב] שדעת הב"ח הט"ז והמג"א שמתחילת ליל י"ד הוא כבר גדול ויכול להתפלל מעריב ולא צריך שעות, אלא שיתכן שסמכו על זה רק לענין דינים דרבנן. אך הביא הגרע"א שבסמ"ע ובש"ך מבואר שמתחילת הלילה הוא כבר גדול לענין שכשר לעדות להוציא ממון על פיו, הרי שפסקו בתורת ודאי שהגדלות תלויה רק בימים ולא בשעות.

וכתב הגרע"א שאולי כל מחלוקת הראשונים רק על הדברים המפורשים בתורה אם לומדים מבתי ערי חומה שצריך שעות, אבל גדלות בגיל י"ב וי"ג שזה לא מפורש בתורה אלא

מהלכה למשה מסיני בזה כולם מודים שלא לומדים מבתי ערי חומה ותלוי רק בימים ולא בשעות.

27. הקשו התוספות, מדוע צריך פסוק בקדשים ששנתו שלו ולא של עולם, והרי פשוט שהולכים לפי שנתו שלו כי אם נלך לפי שנת עולם לא יהיה קרבן תמיד בראש השנה, כי תמיד כשר רק בתוך שנתו ואם נלך לפי שנת עולם מיד בליל ראש השנה כל הככשים הם בני שתי שנים ולא יהיה קרבן תמיד.

ותירצו התוספות, שבאמת לזה לא צריך פסוק, וכיון שאין צורך בפסוק לענין שנתו שלו ולא של עולם לומדים מהפסוק שיש גם דין שעות, וכמבואר בזבחים [כה ב] שעות פוסלות בקדשים.

ובעיקר קושיית התוספות, תמה הטורי אבן שהרי אפילו אם הולכים לפי שנת עולם רק ל' יום בשנה נחשבים שנה, ואם כן, יהיה כשר לתמיד כבש שנוולד פחות משלושים יום לפני ראש השנה.

והגרי"ז ביאר את כוונת התוספות שהדין שצריך ל' יום זה רק כדי שתעלה השנה הזאת למנין השנים ותהיה נחשבת שנה. אך בתמיד הנידון הוא שיהיה נחשב לשנה שניה שפוסלת ולזה לא צריך שיהיה ל' יום בשנה הראשונה.

ובעיקר הדין שעות פוסלות בקדשים תמה והגרי"ז, שלכאורה השעות מכשירות ולא פוסלות, שהרי בלי הדין שעות היה נפסל כבר

דכתיב: "במספר שני תבואות ימכר לד", ומפסוק זה יש ללמוד: **שפעמים שאדם [הלוקח] אוכל שלש תבואות בשתי שנים,** וכיון שכך מוכרח, ששנה לענין שתי שנים שבשדה אחוזה זה שנה מעת לעת, ולא שנים של מנין עולם.

וכך ביאור הדברים: זה שאמרה תורה שני "תבואות", יתור הוא, שכבר ידענו מ"שני" שצריך שתהיה ביד הלוקח שתי שנים, ויתור זה ללמד בא: שכל התבואות שימצא הלוקח באותן שתי שנים — יאכלם, ואפילו שלש. כגון: אם מכרו לו בניסן מליאה קמה, לא יגאלנה עד שתי שנים בניסן באותו יום, ואם קדם הלוקח, וקצר התבואה שהוציאה השדה בסוף שנה שניה ממכירתו, קודם שימלאו לו שתי שנים בניסן, הרי שאכל שלש תבואות, [שקצר התבואה שבשדה שהיתה מלאה בקנייתו, ועוד ב' תבואות של שתי שנים]. וכיון שכך מוכרח, ששנה, היא מעת לעת ממכירתו, שאילו היינו הולכים אחרי מנין עולם, בתשרי שבשנה השניה למכירתו כבר היה המוכר פודה [שכבר מלאו שתי שנים שבשדה אחוזה], ולא היה הלוקח אוכל אלא שתי תבואות.

ושש שנים שבעבד עברי, למדים שהם שנים מעת לעת ממכירתו, **מדכתיב:** "שש שנים יעבוד ובשביעית" [יצא לחפשי חנם], ומשמע: **זימנין דבשביעית** למנין עולם **נמי**

יעבוד, וכגון: שנמכר באמצע שנת עולם, הרי שבתשרי שבסוף השנה הששית [עם השנה שנמכר בה], כבר מלאו לו שש שנים של מנין עולם [שכשהגיע תשרי הראשון שאחר מכירתו, כבר מלאה לו שנה], ואמרה תורה שיוסיף לעבוד בשנה השביעית למנין עולם, עד שימלאו שש שנים מעת לעת.

ובאו עתה לפרש מה שאמרו בכרייתא **ושבבן ושבכת כולן מעת לעת, למאי הלכתא,** כלומר: על איזה שנים שבבן ושבכת מדברת הברייתא?

ומפרשינן: **אמר רב גידל אמר רב:** דהיינו **לערכין,** שקצבה תורה הערך לפי שנים בזכר ובנקבה. וללמד: שלא הולכים בשנת חמש [שממנה ומעלה עולה הערך] ועשרים [שממנה ומעלה עולה הערך] וששים [שממנה ומעלה יורד הערך] אחרי מנין עולם, אלא מונים השנים מעת לעת ללידתו.

רב יוסף אמר [משמו של רב — רבינו גרשום]: "שנים שבבן ושבכת" ששנינו, היינו **לפריקין דיוצא דופן** במסכת נדה, ששנינו שם הרבה שנות בן וכת, וכגון: "בן י"ב שנה נדריו נבדקין [אם יודע לשם מי נדר], ובן י"ג שנה נדריו קיימין". ובכת, "בת י"א שנה נדריה נבדקין, ובת שתיים עשרה שנה נדריה קיימין", ועוד. ולענין שנים אלו הוא שאמרנו, שהם מעת לעת.

ללידה כתב הנודע ביהודה שבזה לא צריך שעות וכשר בימים לחוד, והוכיח כך מדברי התוספות כאן, וזה מתאים עם דברי הגרע"א שהדין שעות שייך רק בשנים אך לא בחודש והוא הדין שלא בימים.

מתחילת הלילה שנעשה בן שנה ועל ידי הדין שעות מתעכב הפסול עד שתגיע השעה שבה נולד ועד אז הוא כשר ואם כן, השעות מכשירות. ולענין דין קרבן שכשר רק מן היום השמיני

דופן, ולא בשנות ערכין, כיון שמודה שאף בשנים אלו צריך מעת לעת?

ומשנינן: אדרבא משמע ש"שנים שבבן ושבת" מדובר בשנים שלא מפורשות בתורה, [והיינו שנים של פרק יוצא דופן]. דאי סלקא דעתך דכתיבא, ומדובר בשנים של ערכין, האי "שבבן ושבת", כלומר: למה נקט התנא בברייתא לשון "שבבן ושבת", "שבבן ושבת" כלשון הפסוק יט-א לגבי ערכין מיבעי ליה, ובעל כרחך מדובר בשנים של פרק יוצא דופן שכולן בלשון "בן ובת" נשנו: "בן" י"ב ו"בת" י"ב, וכיוצא בזה.

ועתה מפרשים את עיקר הדין שאמרה תורה בקיצבת ערך זכר ונקבה, שבזכר, נותן חמשים שקל כשהוא פחות מבן ששים, וכשהוא יותר מבן ששים פוחת ערכו עד לחמשה עשר שקל. ובנקבה, נותן שלשים שקלים כשהיא פחותה מבת ששים, וכשהיא יתירה מבת ששים פוחת ערכה לעשרה שקלים.

ושיילינן: ומאי שנא ערך נקבה, דכי מיוקנא ופחתא [כשהיא מזדקנת ליתירה מבת ששים, ופוחת שיעור ערכה] קיימא [עומד שיעור ערכה שהוא עשרה שקלים] אתילתא [על שליש] מערכה כשהיא ילדה פחותה מבת ששים, שהוא שלשים שקל. ומאי שנא זכר, דלא קיימא [שאינן עומד ערכו כשהוא יותר מבן ששים], אתילתא [על שליש] מערכו כשהוא ילד פחות מבן ששים! [שהרי ערכו כילד חמשים שקל, וכזקן רק חמשה עשר שקל].

ומשנינן: אמר חזקיה היינו טעמא, דאמרי

אמר ליה אביי לרב יוסף שפירש את הברייתא משמו של רב לענין פרקין דיוצא דופן: מי פלגיתו האם חלוקים אתם בדין, ולדעתך שנים של ערכין אינם מעת לעת?

אמר ליה רב יוסף לאביי: לא נחלקנו! אלא, אנא אמרי חדא, והוא רב גידל אמר חדא, כלומר: שלענין הפירוש נחלקנו בדעת רב, באיזה שנים מדברת הברייתא, ולא לדינא.

ומסייענין לה, שאין כאן מחלוקת בדעת רב לדינא: הכי נמי מסתברא דאי סלקא דעתך פליגי ומאן דאמר "לערכין" לא אמר [סבר] שאף ליוצא דופן צריך מעת לעת, והאמר רב במסכת נדה: הלכתא בכלה פירקין דיוצא דופן, שהשנים שנאמרו שם הם מעת לעת, הרי שלרב, אף בפירקין דיוצא דופן השנים הן מעת לעת, ולא דוקא לענין ערכין, ולא חולק רב גידל על רב יוסף, והוא הדין שרב יוסף לא חולק על רב גידל.

ומקשינן: שכיון שלא נחלקו לדינא, ואלא למאן דאמר: "לערכין" מדובר בברייתא, מאי טעמא לא אמר ופירש: ליוצא דופן מדברת הברייתא?

ומשנינן: טעמו הוא, משום ש"שנים שבבן ושבת" שנזכר בברייתא הם דומיא דהנך שנים אחרות שהוזכרו בברייתא, ומה הנך שנים, הם שנים דכתיבא בתורה, אף הנך שנים שבבן ושבת, הם שנים דכתיבא בתורה, ואלו הן שנים של ערכין, ולא שנים של פרק יוצא דופן שאינן כתובות בתורה, אלא מהלכה למשה מסיני.

ומקשינן ואידך רב יוסף מדוע פירש שהברייתא מדברת בשנים של פרק יוצא